

מבחר שירים. על: זלי גורביץ, מבחר שירים, מוסד ביאליק, ירושלים  
תשע"ט

### מאת יהודה ליבס

זלי ואני חברים בנפש. עשרות שנים אני גם עוקב בהשתאות אחרי יצירתו הספרותית, ואף הרציתי וכתבתי על כמה ספרים שכתב, על 'הא ודא', 'חשבוננו של קוהלת' ו'פסוקים' (המאמרים ניתנים לקריאה גם באתר האישי שלי). היצירה כולה מבטאת את אישיותו של זלי, איש רוח ייחודי ומעניין מאין כמוהו, אך היא גם רב-גונית ביותר מבחינה צורנית ותוכנית, וכוללת גם כתיבה עיונית 'פרוזאית', אשר איננה מנותקת כלל מכתובתו השירית אשר מיוצגת במבחר שלפנינו.

גם כתיבה שירית זו רבת גוונים היא וסגנונות. רעיון טוב הוא לפרסם מבחר ממנה עתה, ולהציג בפני הקורא רצף מיצירת זלי, כשימי שנותיו שבעים שנה. אומנם לחלק מן הסגנונות ומן השירים שכאן אינני יכול להתחבר, ואת ביקורתי לא חסכתי גם מזלי, אך שירים אחדים המצויים כאן הם בעיני פסגתה של שירה.

לא אסקור כאן את יצירת זלי בכללה. לכך יידרש לפחות כרך עב כרס. במקום זאת אעסוק בשיר אחד, קצר ומלוטש, שבעיני משקף כגביש את השירה ועניינה, ולא בכדי הכתירו המשורר בשם 'שיר', בבחינת שירו האולטימטיבי. במבחר שלפנינו מצוי הוא בעמוד 94, וזה לשונו:

שִׁיר קְצָרְצִיק  
בְּלִי טְיוֹטָה  
מְלִים פְּשׁוּטוֹת  
שֶׁל בֶּן תְּמוּתָה  
אֶחַת שְׁתַּיִם  
שֶׁלֹשׁ אַרְבַּע  
זֶה כָּל הַשִּׁיר –  
תּוֹדָה רַבָּה!

זה שיר פשוט ביותר, נחמד ומלא הומור, הדומה לשיר ילדים שלא היינו מחפשים בו חכמה מיוחדת. אבל שירי גן הילדים הם השראה גדולה על שירת זלי, מי שלדעתו 'עוגה עוגה' הוא השיר המתאים

ביותר לשמש הימנון למדינת ישראל, כפי שהוא חוזר וכותב ודורש בהזמנויות שונות.

מלות השיר כולן פשוטות, וקצָרְצִיק היא אפילו מלה ילדותית ובלתי תקנית. השיר אף מעיד במפורש על פשטות מלותיו: מְלִים פְּשׁוּטוֹת / שֶׁל בֶּן תְּמוּתָה. אך במחשבה שנייה הצירוף בֶּן תְּמוּתָה הוא דווקא לא כל כך פשוט. הוא אינו שייך ללשון ילדי הגן, וקורא לקורא לעצור ולעיין. ואכן בפער שבין הסגנון הפשוט לבין עומק המשמעות, שכמותו נמצא גם בשירים אחרים שלי זלי, ימצא משהו מסוד עוצמתה של שירה זו.

בחזית הדברים בֶּן תְּמוּתָה מציין כאן בפשטות אדם פשוט, אך לפי משמעו המילולי של הצירוף, בֶּן תְּמוּתָה הוא מי שכשאר בני אנוש, המוות הוא חלקו. צירוף זה לפי דעתי מוסיף לקורא המבוגר מימד נוסף לקריאת השיר. אם בחזית הדברים זה בעיקרו שיר ארס-פואטי, המדבר בשבחו של שיר פשוט, בלא משמעויות שמעבר למילותיו, בעומק הדברים, ובמיוחד כאשר מובאים הם באסופה מאוחרת של שירת משורר, מדובר כאן, כך דומה, בשירת החיים, בסופיותם וקצרונם של חיי אדם, ושמא אף בחוסר משמעותם. החיים כולם אינם אלא שִׁיר קְצָרְצִיק בְּלִי טִיוֹטָה. איך שחִיית זה מה שהיה. החיים אינם טִיוֹטָה שאפשר למחוק ולכתוב עליה מחדש. אין להם מקצה שיפורים.

זה מוטיב שחוזר אצל זלי גם בשירים אחרים, כגון בשיר 'הִנֵּה הִנֵּה' (במבחר שלפנינו בעמוד 181). רוב השיר חושף תופעות גופניות מחיי המשורר, כגון צְמַרְמֶרֶת, גְּמַרְמֶרֶת, כּוֹבֵעַ שְׁנָעִים לְחֶבֶשׁ, וכן גְּרַעְפֵץ וכאב ראש ובטן וכו', אך הבית האחרון, גם הוא בלשון פשוטה, משחקית וחברית, מעיד על אותו סוף שאין ממנו מפלט:

הִנֵּה בָּא לוֹ הַחֶרְחוּר  
וְאָמַר לִי הִי בְּחוּר  
זֶהוּ זֶה הַגִּיעַ סוּף  
אֵין יוֹתֵר כְּבָר מֵה לְחֶשֶׁף

נחזור ל'שיר'. הבית השני והאחרון הוא: אַחַת נְשִׁיתִים / נְשִׁלֵּשׁ אַרְבַּע / זֶה כָּל הַשִּׁיר – / תּוֹדָה רַבָּה! שוב לכאורה השתובבות קלה, המזכירה את הצגת השחקנים בפתיחת המחזמר 'עוץ לי גוץ לי'. אך לאור הדברים הקודמים, השורות האחרונות: זֶה כָּל הַשִּׁיר – / תּוֹדָה רַבָּה! מבטאות גם את פרידת האדם מהעולם הזה, אשר לא כל כך נחשב בעיניו, והוא הופך אותה למשחק. 'לתודה רבה', כמילות פרידה, עשויה אף להתגנב נימה של קוצר רוח והתרסה.

אך גם נימה נוספת מוצא אני כאן, יותר מרירה ומרה. כאמור,  
שירת הילדים היא מנוע עמוק בשירת זלי, ואולי גם כאן מבצבצת היא  
ועולה. בני דורנו, הדור שלי ושל זלי, עדיין מהדהד בראשם דקלום  
שרוח בזמנו בגן הילדים, והתחיל גם הוא ב- אחת שְׁתֵּים שְׁלֹשׁ אַרְבַּע.  
וכה היו מלותיו:

אחת שְׁתֵּים שְׁלֹשׁ אַרְבַּע  
מְגֻרְמְנֵה הִיטָלָר בָּא  
חֶפְשׁוֹ וְלֹא מְצָאוֹ  
הַשְּׂדִים אוֹתוֹ אֶכְלוּ.